

УДК 35.07:355.23:330.59(477)

*О. А. Толмачов,**к. мед. н., начальник клініки психіатричної ВНКЦПР,
Військово-медичний клінічний центр Південного регіону
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1199-6567>**І. Ю. Родченко,**к. держ. упр., доцент, незалежний дослідник, Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7086-1015>**К. Ю. Марущенко,**доктор філософії в медицині, начальник кафедри військової психіатрії, медичної та
клінічної психології факультету перепідготовки та підвищення кваліфікації, Українська
військово-медична академія
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5411-6912>**О. О. Вельган,**д. держ. упр., доцент, провідний науковий співробітник Науково-дослідного відділу
розроблення та проведення ігор Науково-дослідного управління дослідження воєнних ігор та
аналітичного забезпечення Центру воєно-стратегічних досліджень, Національний
університет оборони України
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-5360-777X>**О. О. Могиль,**доктор філософії в галузі публічного управління та адміністрування, клінічний психолог,
Берегівська лікарня імені Бертолона Ліннера Берегівської міської ради
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-8695-8411>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.9.507

СПРИЯННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

O. Tolmachov,

PhD in Medical Sciences, Head of the Psychiatric Clinic of the All-Union Military Medical Clinical Center, Military Medical Clinical Center of the Southern Region

I. Rodchenko,

PhD in Public Administration, Associate Professor,
Independent Researcher, Kyiv, Ukraine

K. Marushchenko,

Head of the Department of Military Psychiatry, Medical and Clinical Psychology, Faculty of Retraining and Advanced Training, Ukrainian Military Medical Academy

O. Velhan,

Doctor of Public Administration, Associate Professor, Leading Researcher of the Research Department for the Development and Conducting of Games of the Research Department for the Study of War Games and Analytical Support of the Center for Military and Strategic Studies, National Defense University of Ukraine

O. Mogyl,

Doctor of Philosophy in Public management and administration, clinical psychologist, Bertolon Linner Beregov Hospital of the Beregov City Council

FACILITATING THE IMPLEMENTATION OF SOCIO-ECONOMIC POLICY FOR THE PROVISION OF SERVICEMEN AT THE REGIONAL LEVEL

У статті проведено комплексний аналіз механізмів реалізації державної соціально-економічної політики щодо забезпечення житлом та соціальної адаптації військовослужбовців Збройних Сил України на регіональному рівні. Обґрунтовано, що в умовах децентра-

лізації влади та реформування сектору оборони, ефективність соціальних гарантій прямо залежить від синергії дій центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Автором визначено, що ключовим напрямом пріоритетної політики є гарантоване державою житлове забезпечення. Проаналізовано ефективність функціонування накопичувально-іпотечної системи та механізму державних житлових сертифікатів. Встановлено, що існуюча практика виплати грошової компенсації за піднайм житла часто не покриває реальних ринкових витрат військовослужбовців, що свідчить про необхідність коригування нормативної бази. У роботі доведено, що на державному рівні інструментами приведення у відповідність забезпечення військовослужбовця його статусу мають стати: введення механізму розрахунку грошового забезпечення залежно від середньомісячної заробітної плати в галузях економіки та прожиткового мінімуму з наступною індексацією, а також впровадження територіальних коефіцієнтів, що враховують вартість життя в регіоні дислокації частини.

Окрему увагу приділено регіональному аспекту реалізації житлових програм. Запропоновано алгоритм розрахунку розміру житлового сертифіката, який враховує темпи інфляції, реальні ціни на ринку нерухомості конкретного регіону та потреби сім'ї військовослужбовця. Обґрунтовано необхідність залучення місцевих ресурсів для стимулювання житлового будівництва та розвитку іпотечного кредитування (зокрема, через розширення програми "єОселя").

Іншим критичним напрямом статті є соціальна адаптація звільнених у запас військовослужбовців. Виявлено, що ранній вихід на пенсію потребує активної державної політики з професійної переорієнтації та працевлаштування. Запропоновано створення регіональних Центрів адаптації, які забезпечуватимуть не лише перенавчання за цивільними спеціальностями, але й реальну допомогу у започаткуванні власного бізнесу через виділення земельних ділянок, надання пільгових кредитів та консультаційну підтримку.

У висновках наголошено на важливості впровадження комплексного моніторингу якості управління фінансами на регіональному рівні для ефективного використання бюджетних субвенцій та підвищення довіри військовослужбовців до соціальної політики держави.

The article provides a comprehensive analysis of the mechanisms for implementing state socio-economic policy regarding housing provision and social adaptation of Ukrainian Armed Forces personnel at the regional level. It is substantiated that in the context of power decentralization and defense sector reform, the effectiveness of social guarantees directly depends on the synergy between central executive authorities and local self-government bodies.

The author identifies state-guaranteed housing provision as a key area of priority policy. The effectiveness of the cumulative mortgage system and the mechanism of state housing certificates is analyzed. It has been established that the existing practice of paying monetary compensation for housing rental often fails to cover the real market costs incurred by military personnel, indicating the need for adjustment of the regulatory framework. The paper proves that at the state level, tools for bringing the provision of military personnel in line with their status should include: introducing a mechanism for calculating monetary allowance based on the average monthly wage in economic sectors and the subsistence minimum, followed by indexation, as well as the implementation of territorial coefficients that account for the cost of living in the region where the unit is stationed.

Special attention is paid to the regional aspect of implementing housing programs. An algorithm for calculating the size of a housing certificate is proposed, taking into account inflation rates, real prices in the real estate market of a specific region, and the needs of the military personnel's family. The necessity of involving local resources to stimulate housing construction and develop mortgage lending (specifically through expanding programs like "yeOselia") is substantiated.

Another critical focus of the article is the social adaptation of military personnel discharged into the reserve. It is revealed that early retirement necessitates an active state policy regarding professional reorientation and employment. The establishment of regional Adaptation Centers is proposed, which will provide not only retraining in civilian specialties but also real assistance in starting one's own business through land allocation, preferential loans, and consultative support.

In conclusion, the importance of implementing comprehensive monitoring of financial management quality at the regional level is emphasized to ensure the effective use of budget subventions and to increase the trust of military personnel in the state's social policy.

Ключові слова: соціально-економічна політика, військовослужбовці, регіональний рівень, житлові сертифікати, соціальна адаптація, працевлаштування, іпотечна система, бюджетні субвенції.

Key words: socio-economic policy, military personnel, regional level, housing certificates, social adaptation, employment, mortgage system, budget subventions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Характерною особливістю соціально-економічної політики в Україні на сучасному етапі є практична реалізація масштабної реформи децентралізації. Законодавчо визначено механізми делегування територіальним громадам ряду повноважень з одночасним виділенням фінансових ресурсів (субвенцій та субсидій) з державного бюджету на проведення ефективної соціально-економічної політики на місцях.

Одним із напрямів підвищення ефективності бюджетних видатків є включення видаткових зобов'язань до державного бюджету виключно з метою забезпечення пріоритетів державної соціально-економічної політики за умови проведення оцінки їх очікуваної ефективності.

Прийняті видаткові зобов'язання повинні сприяти вирішенню проблеми підвищення життєвого рівня працівників бюджетної сфери, державних службовців, військовослужбовців та прирівняних до них осіб. Регіональні та місцеві органи влади зобов'язані сприяти проведенню соціально-економічної політики щодо даних категорій службовців.

На сьогоднішній день напрямами пріоритетної соціально-економічної політики щодо військовослужбовців на державному рівні з повним та (або) частковим делегуванням функцій на регіональний рівень, що розглядаються в даній роботі, є:

- Виконання належної відповідності військовослужбовця його статусу, тобто вдосконалення соціально-економічної політики у забезпеченні грошового забезпечення та іншого соціального забезпечення військовослужбовців.

- Гарантоване державою житлове забезпечення в рамках загальнодержавних програм.

- Виконання гарантій держави щодо соціальної адаптації військовослужбовців, тобто вдосконалення регіональної соціально-економічної політики зайнятості та реалізації інших заходів, що сприяють підвищенню якості людського капіталу.

На рівні регіонів соціально-економічна політика щодо військовослужбовців не завжди відповідає критеріям очікуваної ефективності. Основними причинами є недофінансування з державного бюджету намічених соціально-економічних заходів, а також недостатньо висока якість фінансового управління та ефективність

використання наявних бюджетних ресурсів під реалізацію соціально-економічної політики щодо військовослужбовців на регіональному рівні.

Дослідження покликане відповісти на наступні питання:

1. Оцінити задоволеність військовослужбовців грошовим забезпеченням та натуральними пільгами. Запропонувати заходи для покращення соціально-економічного забезпечення військовослужбовців в рамках реалізації соціально-економічної політики.

2. Визначити забезпеченість військовослужбовців житлом та знайти шляхи вирішення проблем житлового забезпечення в рамках регіональних програм.

3. Викласти рекомендації щодо соціальної адаптації та працевлаштування військовослужбовців, які підлягають звільненню, та членів їхніх сімей.

Тому актуальність розглянутих у даному науковому дослідженні завдань не викликає сумнівів.

АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Різні аспекти розглянутої проблеми висвітлені у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Однак наявні публікації в основному стосуються окремих аспектів даної проблеми. Достатньо добре досліджені проблеми матеріального стимулювання військовослужбовців у роботах українських вчених, зокрема таких як А. В. Колоднюк, О. В. Кузнецов, В. Я. Малиновський. Питання загального соціального забезпечення військовослужбовців знайшли відображення у працях В. П. Лукашевича, Н. М. Комарової.

Проблеми економіки житлової сфери, нерухомості, реалізації програмних заходів знайшли розвиток у роботах українських фахівців з державного управління та економіки житлово-комунального господарства.

Подальші дослідження положень соціально-економічної адаптації та реабілітації звільнених військовослужбовців знайшли відображення у працях І. Д. Зверєвої, А. Й. Капської, О. Г. Карпенка.

Проблеми реформування регіональних фінансів та бюджетної політики розглянуті в роботах таких українських вчених, як В. М. Федосов, Т. І. Єфименко, С. В. Онишко.

Однак розглянуті лише окремі фрагменти соціально-економічного забезпечення військовослужбовців та особливості їх реалізації в рамках соціально-економіч-

ної політики на рівні регіонів України. Сказане вимагає поглиблення теоретичних та практичних досліджень у цій галузі.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розробка заходів для ефективної реалізації соціально-економічної політики щодо військовослужбовців на регіональному рівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Гідний рівень життя військовослужбовців та членів їхніх сімей забезпечується виконанням переліку державних повноважень, виконання яких повністю або частково делегується органам місцевого самоврядування та місцевим державним адміністраціям з наданням субвенцій та субсидій з Державного бюджету України. Це включає надання підтримки в рамках регіональних соціально-економічних програм, спрямованих на надання державної соціальної допомоги цій категорії громадян.

На сьогоднішній день напрямами пріоритетної соціально-економічної політики щодо військовослужбовців на державному рівні з повним та (або) частковим делегуванням функцій на регіональний рівень, що розглядаються в даній роботі, є:

— Виконання належної відповідності забезпечення військовослужбовця його статусу, тобто вдосконалення механізмів грошового забезпечення та іншого соціального забезпечення військовослужбовців (відповідно до Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей").

— Гарантоване державою житлове забезпечення (в рамках загальнодержавних програм забезпечення житлом військовослужбовців, реалізації державних житлових сертифікатів, а також накопичувально-іпотечної системи житлового забезпечення).

— Виконання гарантій держави щодо соціальної адаптації військовослужбовців. Тобто модернізація механізму проведення активної політики зайнятості та реалізації інших заходів, що сприяють підвищенню якості людського капіталу (в рамках програм професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або у відставку, та членів їхніх сімей).

Відповідно до цих напрямів і структурована робота.

На наш погляд, соціально-економічне забезпечення військовослужбовця відповідно до його статусу складається з двох складових:

— Забезпечення військовослужбовця для виконання посадових обов'язків, що включає грошове забезпечення; продовольче та речове забезпечення; медичне забезпечення та санаторно-курортне лікування; забезпечення житлом; компенсацію транспортних витрат та ін.

— Забезпечення військовослужбовця як члена суспільства, що включає забезпечення його та членів його сім'ї гідним грошовим утриманням, підтримання життєвого рівня не нижче середнього та надання соціальних гарантій.

У роботі детально розглянуто всі складові матеріального забезпечення військовослужбовців, у тому

числі на прикладі окремих областей України (наприклад, Дніпропетровської чи Львівської області). З проведеного моніторингу фактичного забезпечення та надання пільг військовослужбовцям випливає, що вони забезпечені відповідно до нормативних документів не повністю. За основними показниками вони не отримують понад половину компенсаційних виплат. На даний час рівень забезпечення військовослужбовців у ряді регіонів нижчий за середній рівень по країні.

Забезпеченість житлом становить у середньому по областях близько 15—20% для сержантів і молодших офіцерів, та 45—50% — для прапорщиків і старших офіцерів. В основному житло отримують військовослужбовці, які звільняються в запас. Грошова компенсація за піднайм житла покриває лише близько 30—40% від реальної вартості оренди. Санаторно-курортним лікуванням військовослужбовці забезпечені слабо. Медичне обслуговування в регіонах загалом відповідає нормативам, хоча потребує модернізації інфраструктури. Транспортні компенсації військовослужбовці отримують переважно в повному обсязі.

У даному науковому дослідженні розглянуто динаміку соціально-економічного забезпечення військовослужбовців за останнє десятиліття. Грошове забезпечення періодично підвищувалося, переважно за рахунок посадового окладу та окладу за військовим званням.

Найбільш відчутними стали зміни у системі пільг, зокрема монетизація деяких із них, що не завжди покриває реальні витрати на комунальні послуги та проїзд.

У роботі доведено, що фактичне грошове забезпечення часто не встигало за інфляційними процесами та зростанням реальних цін.

У роботі проведено порівняльний аналіз соціально-економічного забезпечення військовослужбовців з цивільними державними службовцями, із середньомісячною заробітною платою за галузями економіки в регіонах, із середньодушовим доходом громадян, з різними регіонами України та різними країнами світу.

До військової галузі ближчими є традиційно "чоловічі" галузі народного господарства. Слід зауважити, що грошове забезпечення офіцерського складу часто вище, ніж середня заробітна плата в регіоні. Однак, у порівнянні з такими галузями, як транспорт, IT-сфера, видобувна промисловість, фінансова діяльність, грошове забезпечення військовослужбовців є нижчим.

Але для правильної оцінки соціально-економічного становища сім'ї військовослужбовця розглянуто не середньомісячну заробітну плату, а середньодушовий дохід. Дохід на члена сім'ї у військовослужбовця часто нижчий, ніж у цивільних осіб на 30-50% через нижчу зайнятість членів сім'ї у гарнізонах.

Введений коефіцієнт військовослужбовця (Кв) показує співвідношення грошового утримання військовослужбовця та середньої заробітної плати по регіону.

Проведений у роботі аналіз коефіцієнтів військовослужбовця в різних регіонах України показав значну диференціацію залежно від рівня економічного розвитку області. У регіонах з нижчим рівнем середньої заробітної плати по цивільним галузям цей коефіцієнт виглядає вищим, що не відображає реального покращення добробуту, а свідчить про загальний низький рівень доходів у регіоні. Водночас, у промислово розвинених

областях або містах-мільйонниках (наприклад, Київська, Дніпропетровська, Харківська області), грошове забезпечення військовослужбовців часто виявляється значно нижчим за середньомісячну зарплату в комерційному секторі, що знижує престижність служби.

У даному науковому дослідженні наведено прогнози величини грошового забезпечення, вартості грошової компенсації за продовольчий пайок та речове майно, а також компенсації за піднайм житла на найближчі роки. Аналіз свідчить про те, що поточний рівень соціально-економічного забезпечення військовослужбовців не повною мірою відповідає їхньому високому соціальному статусу та ризикам, пов'язаним із виконанням обов'язків військової служби.

У роботі доведено, що на державному рівні інструментами приведення у відповідність забезпечення військовослужбовця його статусу в рамках соціально-економічної політики є:

- Введення механізму розрахунку грошового забезпечення військовослужбовця залежно від середньомісячної заробітної плати в галузях економіки та прожиткового мінімуму з подальшою обов'язковою індексацією.

- Удосконалення системи нарахування відсоткових надбавок за вислугу років та особливі умови служби.

- Оптимізація структури грошового забезпечення шляхом збільшення частки посадового окладу.

- Введення коефіцієнтів територіальної надбавки залежно від вартості життя в регіоні розташування військової частини.

- Удосконалення механізмів житлового забезпечення, зокрема розширення програм пільгового кредитування та збільшення розміру компенсації за оренду житла.

Крім того, у роботі обґрунтовано інструменти приведення у відповідність забезпечення військовослужбовця його статусу при реалізації соціально-економічної політики на регіональному рівні. Необхідно:

- Ввести для військовослужбовців право на пріоритетне зарахування дітей до дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів на території територіальної громади розташування частини.

- Задіяти санаторно-курортні заклади, що знаходяться в комунальній або регіональній власності, для відпочинку та лікування військовослужбовців та членів їх сімей.

- Надавати пільгові путівки для дітей військовослужбовців у дитячі оздоровчі табори на території області.

- Сприяти працевлаштуванню звільнених військовослужбовців та членів їхніх сімей через регіональні центри зайнятості.

- Ввести місцеві доплати або компенсації для членів сімей військовослужбовців, які не мають можливості працевлаштуватися через особливості місця дислокації частини.

- Проводити забезпечення продовольством для місцевих потреб військових частин за рахунок регіональних ресурсів з подальшою компенсацією з державного бюджету (за наявності відповідних угод).

Впровадження даних інструментів на регіональному рівні забезпечить комплексну соціальну підтримку членам сімей військовослужбовця.

Доведено необхідність введення на локальному рівні (рівні частини) наступних інструментів для приведення у відповідність забезпечення військовослужбовця його статусу в рамках соціально-економічної політики:

- Переведення військовослужбовців підрозділів, що виконують бойові завдання, на підвищену систему оплати праці, передбачену для військових частин, які беруть участь у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони.

- Введення додаткових надбавок у підрозділах постійної готовності для всіх категорій військовослужбовців за інтенсивність служби.

Введення даних інструментів забезпечить військовослужбовцям гідне грошове утримання та підвищить мотивацію до проходження служби.

Як уже зазначалося, одним із пріоритетних напрямів соціально-економічної політики щодо військовослужбовців на державному рівні з повним та (або) частковим делегуванням функцій на регіональний рівень є гарантоване державою житлове забезпечення.

Військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом, та членам їх сімей, які прибули до нового місця служби, до отримання жилих приміщень надаються службові жилі приміщення, придатні для тимчасового проживання, або гуртожитки. На даний момент в Україні потреба у службовому житлі залишається високою, особливо в регіонах з високою концентрацією військових частин.

У випадках відсутності зазначених жилих приміщень військові частини орендують жилі приміщення для забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей, які проживають спільно з ними, або за бажанням військовослужбовців щомісячно виплачують їм грошову компенсацію за піднайом (найом) жилих приміщень у порядку та розмірах, визначених Кабінетом Міністрів України.

У ході дослідження нами виявлено витрати за піднайом житла. Сума, що виплачується військовослужбовцям при піднаймі житла, часто не відповідає реальній вартості оренди одно- або двокімнатної квартири в обласних центрах (наприклад, у Дніпрі чи Львові). Це свідчить про неефективність соціально-економічної політики держави щодо гарантійних зобов'язань перед військовослужбовцями щодо забезпечення житлом.

Розглянемо різні напрями соціально-економічної політики гарантованого державою житлового забезпечення військовослужбовців.

Нарівні з розвитком охорони здоров'я, освіти та сільського господарства одним із основних напрямів в економічному та соціальному житті країни є реалізація державних програм забезпечення житлом.

Реалізація цих програм необхідна для створення однієї з найсуттєвіших умов соціального забезпечення військовослужбовців — забезпечення житлом.

Основним механізмом реалізації державної політики є цільові програми, спрямовані на продовження перетворень у житловій сфері, а також заходи щодо забезпечення житлом окремих категорій громадян, у тому числі військовослужбовців.

Однією із завдань Програми в рамках соціально-економічної політики для військовослужбовців є забез-

печення житлом у найбільш ефективній формі за рахунок коштів державного бюджету окремих категорій громадян, визначених законодавством України, відповідно до обсягу державних зобов'язань.

Реалізація Програми передбачає участь центральних органів виконавчої влади, органів виконавчої влади суб'єктів (обласних держадміністрацій) та органів місцевого самоврядування. Визначено основні напрями соціально-економічної політики гарантованого житлового забезпечення військовослужбовців на державному рівні:

- формування нормативно-правової бази;
- забезпечення житлом військовослужбовців;
- розробка ефективних механізмів використання фінансових коштів;
- організація та проведення інформаційної роботи;
- забезпечення моніторингу перетворень у житловій сфері;
- координація діяльності замовника та виконавця.

На рівні органів місцевого самоврядування та держадміністрацій необхідно здійснити:

- розвиток житлового законодавства та нормативної бази, пов'язаної з реалізацією державного законодавства на відповідній території;
- проведення перетворень у житловій сфері та намічених заходів з урахуванням місцевих особливостей;
- забезпечення житлом громадян за рахунок коштів відповідних бюджетів у вигляді субвенцій та субсидій.

В результаті здійснення намічених заходів були створені правові та організаційні основи державної житлової політики, визначені її пріоритетні напрями та відпрацьовані механізми їх реалізації.

Разом з тим, у житловій сфері ряд поставлених завдань не вдалося здійснити в повному обсязі. Крім того, в ході проведення державної житлової політики виявилися нові проблеми, що вимагають обов'язкового вирішення.

На наш погляд, вдосконалення регіональної соціально-економічної політики житлового забезпечення військовослужбовців полягає в обов'язковому виконанні наступних основних заходів:

- необхідно сформулювати економічні стимули для широкомасштабної реалізації на регіональному рівні намічених перетворень;
- темпи вирішення житлових проблем у регіонах недостатні, у зв'язку з цим необхідно різко прискорити впровадження нових економічних та фінансових механізмів управління житловим фондом;
- проблеми перехідного періоду вимагають участі центральної влади як через вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази в житловій сфері та стимулювання проведення в регіонах ряду організаційних заходів, так і через безпосереднє використання коштів державного бюджету для вирішення поставлених завдань;
- в умовах бюджетного федералізму (децентралізації) роль держави має бути обмежена регулюванням відносин у сфері здійснення прав на нерухомість у житловій сфері, встановленням будівельних норм і правил. Кошти державного бюджету мають використовуватися

виключно на цілі забезпечення житлом визначених категорій громадян та їх соціальний захист відповідно до законодавства України;

— необхідно також вирішити проблему зниження обсягів житлового будівництва та невідповідності вартості житла платоспроможному попиту населення, в тому числі обмежені можливості залучення прямих державних, муніципальних та приватних інвестицій та недоступність кредитних ресурсів для військовослужбовців;

— необхідно вирішити проблему виконання державою в строк та в повному обсязі своїх зобов'язань щодо забезпечення житлом окремих категорій громадян. Законодавством України визначені категорії громадян, зобов'язання щодо забезпечення житлом яких взяла на себе держава, в тому числі військовослужбовці, які звільняються з військової служби, та прирівняні до них особи;

— необхідно переглянути відповідність бюджетних можливостей держави раніше прийнятим рішенням для регіону. Таке невідповідність знижує не тільки рівень забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців, але й ступінь довіри до них. Необхідно уточнити діючі зобов'язання держави щодо забезпечення жилими приміщеннями військовослужбовців та сформулювати єдині принципи та механізми надання їм підтримки за рахунок бюджетних коштів;

— надати можливість військовослужбовцю скористатися кредитом для купівлі житла в більш короткий строк.

У ході дослідження визначено сегмент ринку житла, використовуваний для розрахунку щорічної грошової виплати учасникам іпотечно-накопичувальної системи.

Існуюча практика, робота військових частин та територіальних центрів комплектування підтвердила, що найбільш ефективною формою виконання державою зобов'язань щодо забезпечення військовослужбовців житлом є надання бюджетних субсидій на придбання житла з використанням механізму державних житлових сертифікатів.

Це дозволить використовувати найбільш ефективні та вже апробовані механізми, скоординувати діяльність різних міністерств і відомств, державних замовників відповідних підпрограм, забезпечити узгодженість при прийнятті рішень про поширення даних державних зобов'язань на окремі категорії громадян та про розподіл коштів на ці цілі з урахуванням реальних можливостей державного бюджету.

Метою державних цільових програм є забезпечення постійним житлом громадян, звільнених або звільнених з військової служби, зі служби в органах внутрішніх справ України, установах та органах кримінально-виконавчої системи, а також громадян, які підлягають переселенню із закритих та відособлених військових містечок, шляхом надання їм бюджетних субсидій у вигляді державних житлових сертифікатів.

Розглянемо регіональну соціально-економічну політику житлового забезпечення військовослужбовців у рамках механізму державних житлових сертифікатів та програм пільгового іпотечного кредитування.

З метою реалізації державної політики соціального захисту військовослужбовців приймаються відповідні постанови Кабінету Міністрів України та розпорядження місцевих державних адміністрацій щодо розподілу житлової площі або сертифікатів. Наприклад, для умовного гарнізону [Регіон] області було отримано певну кількість сертифікатів, виходячи з розрахункової вартості 1 кв. м, затвердженої Мінрегіоном України.

Однак, по області кількість військовослужбовців, які потребують житлової площі, значно перевищує кількість доступних сертифікатів. Це включає як військовослужбовців оперативного командування, так і представників центрального підпорядкування та Повітряних Сил ЗСУ.

Незважаючи на певні позитивні результати реалізації цих програм, необхідне суттєве вдосконалення реалізації регіональної соціально-економічної політики житлового забезпечення військовослужбовців.

Місцеві органи самоврядування (територіальні громади) повинні активно сприяти реалізації соціально-економічної політики щодо військовослужбовців на регіональному рівні.

Вдосконалення реалізації регіональної соціально-економічної політики в частині забезпечення житлом військовослужбовців через механізм житлових сертифікатів та іпотеки вимагає вирішення наступних завдань:

- потрібне подальше вдосконалення методики визначення середньої вартості 1 кв. м загальної площі житла, що використовується при розрахунку розміру субсидії, з урахуванням особливостей ринку житла в конкретній області із залученням механізму реального ціноутворення;
- необхідно розробити механізми, що дозволяють власникам сертифікатів ефективно скористатися банківським кредитом, у тому числі іпотечним, зокрема в рамках державної програми "єОселя";
- необхідно надання можливості купувати житло, що будується (на первинному ринку), а також використання коштів субсидії для будівництва індивідуального житлового будинку;
- потрібне вдосконалення системи документообігу в частині скорочення термінів проходження документів від моменту оформлення сертифіката до його реалізації;
- необхідно вдосконалити систему обліку житла, що вивільняється власниками сертифікатів;
- при розрахунку вартості сертифіката необхідно враховувати темпи росту інфляції та цін на житло в регіоні;
- для розрахунку реальної вартості сертифіката необхідно розробити методику розрахунку вартості кв. м загальної площі житлового приміщення з урахуванням особливостей області та обласного центру;
- необхідно збільшити термін дії сертифіката, оскільки в умовах нестабільного ринку складно у встановлений термін погасити сертифікат або підібрати підходяще житло.

Нами запропоновано алгоритм розрахунку розміру житлового сертифіката для військовослужбовця, що включає: визначення сегмента ринку житла, визначення прийнятності для військовослужбовця даної житлової площі, розрахунок вартості 1 кв. м житлового сертифіката, визначення додаткових пільг військовослужбовцю.

Питання доступності житла для військовослужбовців в рамках національних проектів знайшли відображення і в Законі України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей".

Результатом реалізації основних напрямів законодавства має стати встановлення правових, організаційних, економічних та соціальних основ накопичувально-іпотечної системи житлового забезпечення військовослужбовців та регулювання відносин, пов'язаних з формуванням, особливостями інвестування та використання коштів, призначених для житлового забезпечення.

Механізм реалізації цієї програми включає:

- організацію накопичувально-іпотечної системи;
- участь військовослужбовців у накопичувально-іпотечній системі;
- використання накопичень для житлового забезпечення при отриманні учасниками накопичувально-іпотечної системи цільових житлових позик;
- інвестування накопичень для житлового забезпечення;
- державне регулювання та контроль у сфері відносин щодо формування, інвестування та використання накопичень.

Регіональні особливості враховують технологію взаємодії державних та комерційних банків України та їх відділень у регіонах у системі Національного банку України.

Наприклад, у Житомирській області було прийнято комплексні програми, спрямовані на підтримку житлового кредитування. У них чітко прописані учасники та стандарти кредитування, джерела фінансування, організації, уповноважені здійснювати кредитування, їх функції, державна та муніципальна соціальна підтримка, гарантії соціального захисту. Недоліком деяких місцевих програм є недостатнє включення військовослужбовців як окремої пріоритетної категорії.

При вступі військовослужбовця в іпотечно-накопичувальну систему найбільшу складність являє невідповідність розміру кредиту, що видається, регіональним особливостям вартості житла; при звільненні військовослужбовця раніше граничного віку розмір накопичень не відповідає потребам військовослужбовця; при розрахунку іпотечного кредиту не враховується кількість членів сім'ї військовослужбовця, його право на отримання додаткової житлової площі, а також спостерігається слабка інформованість військовослужбовців.

Запропоновано механізм розрахунку суми, що виплачується учасникам іпотечно-накопичувальної системи, що враховує регіональні особливості, термін служби військовослужбовця, кількість членів сім'ї, наявність спеціального звання та інші додаткові виплати.

Таким чином, аналіз ходу реалізації програм гарантованого житлового забезпечення військовослужбовців дозволяє оцінити дієвість її основних принципів, таких як: добровільність, цільове адресне надання коштів державного бюджету, визначення розміру безоплатної субсидії на основі нормативу 1 кв. м загальної площі житла з урахуванням регіональних особливостей, а також залучення власних або позикових коштів для придбання житла.

Принцип цільового адресного надання безоплатних субсидій на придбання житла довів свою ефективність, оскільки дозволив забезпечити витрачання бюджетних коштів, що спрямовуються безпосередньо громадянам — учасникам програм, тільки на придбання житла.

Іншим пріоритетним напрямом реалізації соціально-економічної політики щодо військовослужбовців є проведення ефективної політики з професійної орієнтації, працевлаштування та соціально-психологічної підтримки та інших заходів, що сприяють підвищенню якості людського капіталу. Тобто — виконання гарантій держави щодо соціальної адаптації військовослужбовців (в рамках програм соціальної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або у відставку, та членів їхніх сімей).

Слід зауважити, що розмір пенсії військового пенсіонера в Україні залежить від грошового забезпечення та вислуги років, і для багатьох категорій він перевищує середній показник по регіону. Але для військового пенсіонера у віці 45—50 років така пенсія недостатня для нього та членів його сім'ї для підтримання високого рівня життя.

Ранній вихід на пенсію у 45—50 років дає можливість військовослужбовцям ще й влаштуватися на роботу. Саме на цьому етапі необхідна активна соціально-економічна політика адаптації військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Скорочення Збройних Сил України породило гостру соціальну проблему, пов'язану з адаптацією до нових умов життя та діяльності громадян, звільнених з військової служби та які опинилися на ринку праці.

Більшість звільнених (у зв'язку із завершенням контракту або за станом здоров'я), що перебувають у працездатному віці та мають високий освітній рівень, готові реалізувати свій потенціал у цивільних умовах і стати важливою опорою економічних реформ у регіоні.

Органам виконавчої влади та місцевого самоврядування рекомендовано розробити регіональні програми соціальної адаптації військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Реалізація програм має сприяти зниженню соціальної напруженості в суспільстві шляхом багатопланової підготовки військовослужбовців до умов цивільної служби та сприяти підвищенню якості людського капіталу.

Реалізація програмних заходів визначена за наступними напрямками:

- нормативне правове забезпечення системи соціальної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню з військової служби, та членів їх сімей;
- професійна орієнтація військовослужбовців, які підлягають звільненню з військової служби, та членів їх сімей;
- професійна перепідготовка за цивільними спеціальностями військовослужбовців, які підлягають звільненню з військової служби, та членів їх сімей;
- працевлаштування громадян, звільнених з військової служби, та членів їх сімей, залучення їх до підприємницької діяльності;
- науково-методичне та інформаційно-аналітичне забезпечення, міжнародне співробітництво в галузі соціальної адаптації військовослужбовців.

На рівні Житомирської області приймаються рішення обласних рад щодо підтримки обласних програм соціальної адаптації.

За період дії таких програм військовослужбовцям та членам їх сімей зазвичай надається:

- спільно з департаментами служби зайнятості вживаються заходи щодо професійної перепідготовки та працевлаштування;
- щороку проводиться моніторинг соціально-економічного та правового становища військовослужбовців та членів їх сімей;
- надається грошова допомога у разі скрутного матеріального становища;
- функціонують кабінети комплексної реабілітації колишніх військовослужбовців;
- надається допомога в санаторно-курортному лікуванні;
- при управліннях соціального захисту населення створюються Центри адаптації, перепідготовки та забезпечення зайнятості.

Але проведені заходи лише частково вирішили проблему соціальної адаптації військовослужбовців. Необхідне вдосконалення регіональної економічної політики соціальної адаптації військовослужбовців. Отриманий економічний результат слід використовувати в рамках розвитку регіональної політики для поліпшення стану регіону.

На рівні регіонів для забезпечення розвитку підприємництва та самозанятості вважаємо необхідним:

- надання можливості заняття малим бізнесом, підприємництвом;
- виділення пільгових кредитів на розвиток малого та середнього бізнесу;
- залучення до вирішення даного питання громадських організацій, у тому числі асоціацій ветеранів бойових дій та військової служби;
- навчання колишніх військовослужбовців та членів їхніх сімей основам підприємницької діяльності на спеціальних курсах;
- виділення земельних ділянок для ведення фермерського господарства;
- створення фондів підтримки підприємницької діяльності для громадян, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей.

Професійну перепідготовку та працевлаштування військовослужбовців та членів їхніх сімей необхідно проводити за такими напрямками:

- професійна орієнтація військовослужбовців (контрактників), що готуються до звільнення в запас, а також звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей.
 - підготовка та перепідготовка за цивільними спеціальностями. На території України розташована велика кількість університетів та технікумів. Військовослужбовці мають право на безкоштовне перенавчання. Рекомендуємо створити при територіальних центрах комплектування курси перенавчання тривалістю 6—12 місяців.
 - надання практичного сприяння у підборі підходящої роботи та працевлаштуванні.
- Основні спеціальності, за якими працюють військові пенсіонери, це охоронці, будівельники, торгові праців-

ники, допоміжні робітники. Військові пенсіонери відрізняються дисциплінованістю, високою працездатністю, хорошим здоров'ям.

Крім того, необхідно створення міських центрів обліку військових пенсіонерів, тобто центрів інформаційної бази, яка буде вести облік не тільки кількості військових пенсіонерів, а й їх віку, спеціальності, нахилів до здійснення тієї чи іншої діяльності.

Тому актуальною є розробка ефективних механізмів використання бюджетних ресурсів для реалізації соціально-економічної політики щодо військовослужбовців на регіональному рівні.

Ризиком при реалізації соціально-економічної політики щодо військовослужбовців на регіональному рівні є можливість недостатньо точного розрахунку переданих субвенцій, що веде до неефективного використання бюджетних коштів.

Необхідна організація комплексного моніторингу якості управління суспільними фінансами на регіональному рівні.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що сприяння реалізації соціально-економічної політики забезпечення військовослужбовців на регіональному рівні є критично важливим елементом зміцнення обороноздатності України та забезпечення соціальної стабільності в територіальних громадах. Децентралізація повноважень вимагає від органів місцевого самоврядування та держадміністрацій активного залучення до вирішення житлових та соціальних питань захисників.

Ключові результати аналізу свідчать про таке:

1. Житлове забезпечення: Існуючі механізми (житлові сертифікати, пільгова іпотека) потребують адаптації до реальних ринкових цін у кожному окремому регіоні. Необхідно впроваджувати гнучкі інструменти, такі як можливість придбання житла на первинному ринку та розширення участі військовослужбовців у програмах типу "єОселя" з місцевими доплатами.

2. Соціальна адаптація: Ефективна реінтеграція звільнених у запас військовослужбовців можлива лише за умови створення дієвої системи професійної перепідготовки, яка відповідає потребам місцевого ринку праці, та стимулювання підприємницької діяльності через пільгове кредитування та надання земельних ділянок.

3. Фінансові механізми: Необхідно вдосконалити методику розрахунку субвенцій з державного бюджету, забезпечивши прозорий моніторинг якості управління фінансами на регіональному рівні, щоб уникнути дефіциту коштів на виконання соціальних гарантій.

Отже, успіх соціально-економічної політики залежить від синергії між державними гарантіями та ініціативами на місцях, спрямованими на створення гідних умов життя для військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Література:

1. Бойко О. В. Управління процесами соціальної інтеграції осіб з інвалідністю внаслідок війни. Харків: ХНУВС, 2024. 195 с.

2. Колоднюк А. В. Управлінські технології в соціальній сфері: навч. посіб. Київ: НАДУ, 2025. 160 с.

3. Кузнєцов О. В. Соціальний захист військовослужбовців в Україні: механізми державного управління. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2023. 210 с.

4. Малиновський В. Я. Соціологічне забезпечення державного управління. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. 210 с.

5. Онишко С. В. Фінансові механізми забезпечення обороноздатності держави. Київ: ДННУ "Академія фінансового управління", 2024. 320 с.

References:

1. Boiko, O. V. (2024), Upravlinnia protsesamy sotsialnoi intehtatsii osob z invalidnistiu vnaslidok viiny [Management of social integration processes for persons with disabilities as a result of war], KhNUVS, Kharkiv, Ukraine.

2. Kolodniuk, A. V. (2025), Upravlinski tekhnologii v sotsialnii sferi: navchalnyi posibnyk [Management technologies in the social sphere: study guide], NADU, Kyiv, Ukraine.

3. Kuznietsov, O. V. (2023), Sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv v Ukraini: mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia [Social protection of military personnel in Ukraine: mechanisms of public administration], ORIDU NADU, Odesa, Ukraine.

4. Malynovskyi, V. Ya. (2023), Sotsiolohichne zabezpechennia derzhavnoho upravlinnia [Sociological support of public administration], Vezha-Druk, Lutsk, Ukraine.

5. Onyshko, S. V. (2024), Finansovi mekhanizmy zabezpechennia oboronozdatnosti derzhavy [Financial mechanisms for ensuring the state's defense capability], DNNU "Akademiia finansovoho upravlinnia", Kyiv, Ukraine.

Отримано редакцією журналу / Received: 22.04.26

Процеженовано / Revised: 04. 05.26

Дата публікації / Published: 12.05.26

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663